

România, iar comparațiile cu alte țări sunt doar sporadice și nu întrerup cu adevărat fluxul narațiunii. De altfel, deși invocă de câteva ori exemplul altor țări, mai ales al Poloniei și al Bulgariei, profesorul Boia nu afirmă explicit care este elementul principal de referință, ci preferă să se refere vag la „o medie sau o relativă normalitate europeană” (p.5), care pare însă să aibă mai mult trăsăturile Occidentului contemporan decât cele ale țărilor vecine cu România.

Dihotomia între un model ideal al lumii „civilizate”, „normale”, și o Românie „altfel” eludează însă faptul că societatea contemporană occidentală este rodul unor evoluții relativ recente, cu care România nu a reușit să țină pasul. Or, dacă acceptăm că deosebirile sunt istoricește mereu supuse revizuirii, înseamnă că principial și „anormalitatea” României este vindicabilă într-un orizont oarecare de timp. Pe de altă parte însă, experiențele țărilor care au reușit să progreseze ne arată că succesul este inevitabil gradual, bazat pe acumulări și treptate ameliorări instituționale⁶. Cu aceasta atingem un alt aspect problematic al cărții. Argumentând că viitorul nu este parte a analizei sale, profesorul Boia refuză să ofere soluții pentru depășirea – fie ea și graduală, treptată – a „altfelității” și „intrarea în normalitate”. Chiar dacă la finele analizei sale el scapă un îndemn la acțiune („Avem nevoie mai presus de toate de o privire critică și cât mai puțin îngăduitoare: să ajungem să separăm odată mediocritatea și impostura de valoare” – p.122), imediat se întreabă „Va reuși România să o facă?” și conchide: „În ce mă privește, n-am nici o soluție și nu știu dacă există vreuna, în afară de așezarea lucrurilor în timp. [...] Competența istoricului – și aceasta, relativă – se oprește la ziua de azi. Ziua de mâine nu-i aparține” (p.122).

În lipsa unui îndrumar de acțiune spre binele societății, eseul profesorului Lucian Boia rămâne – și nu este puțin lucru – o remarcabilă carte de istorie, care prin meritele sale (multe) ca și prin neîmplinirile sale îndeamnă la reflecție atât asupra trecutului istoric, cât și asupra instrumentarului analitic și asupra strategiilor narative la îndemâna istoricilor.

(Bogdan Murgescu)

NICHITA ADĂNILOAIE, *Pagini de istorie și învățământ*, București, Lumina Tipo, 2012, 456 p.

În primăvara trecută profesorul N. Adăniloaie a trecut pragul vârstei de 85 de ani. La aniversare, îndemnat de prieteni și colaboratori apropiați, el și-a făcut bilanțul științific al ultimelor două decenii, hotărând să publice într-un volum cele mai importante contribuții. Urmărim astfel, traseul ales e unul cronologic, atât pe conferențiarul pasionat, cât și pe cercetătorul riguros, dar suntem mereu și în preajma președintelui de onoare al S.S.I.R., pentru că cele mai multe studii au fost

⁶ A se vedea analiza pe care am realizat-o cu privire la experiențele istorice ale Danemarcei și Irlandei (Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Polirom, 2010).

destinate publicațiilor acesteia: 24 din 49, cât cuprinde culegerea. Pentru a avea o imagine completă a restului volumului, 10 sunt destinate revistelor bucovinene, iar din cele 15 care mai rămân, 4 au apărut în „Revista Istorică”, alte 4 în „România eroică” (editată de organizația centrală a Cultului Eroilor), iar alte 3 au fost destinate unor volume omagiale. Aceste precizări nu mi se par inutile. În ultimii ani, împotriva înaintării în vârstă și a destule suferințe, profesorul a fost mereu prezent, dovedind, dacă mai era nevoie, că activitatea științifică nu se încheie decât atunci, ca să-i reluăm o exprimare, „când Fortuna o va decide”.

Privind atent întreaga materie a cărții, cititorul se poate considera privilegiat, pentru că astfel i se oferă ocazia unică de a pătrunde în atelierul de creație al istoricului. Sub aspect tematic, scrierile recent republicate închid câteva cercuri concentrice, înăuntrul fiecăreia dintre ele aflându-se preocupări mai vechi ale autorului, constituindu-se fie în piese ulterior integrate unor construcții mai ample, precum cercetările de istorie a învățământului primar rural, (concretizate în mai multe cursuri universitare și un volum de sinteză), fie în variațiuni pe o temă formulată explicit în alte lucrări, dar care s-a considerat că necesită pentru o mai bună înțelegere completări sau formulări noi, considerate oportune odată cu trecerea timpului.

Am remarca pentru a ne așeza în primul cerc permanentul interes pentru Bucovina natală, acum cu detalii despre școala din satul său, anii studiilor liceale și profesorii preferați. Aria se extinde apoi în comunitatea de origine, surprinsă nu doar ca un receptacul de amintiri duioase, ci și ca spațiul unei istorii zbuciumate de luptă pentru mari idealuri și implicite suferințe. Bucovina revine și în două momente importante ale modernității: Unirea Principatelor și comemorarea lui Ștefan cel Mare în 1904. În fine, N. Iorga, născut la Botoșani, istoricul care scrisese despre marele domn în chiar anul celebrării sale, este surprins în relația sa complexă cu oamenii acestor locuri și cu trecutul lor.

Al doilea cerc l-ar reprezenta cercetările sale perseverente din ultimii 20 de ani, consacrate învățământului primar rural din anii primei modernizări (1859-1918). Pe lângă un consistent expozeu al acestei instituții (36 de pagini), și pe lângă câteva studii de caz care dezvoltă tema (în sudul Basarabiei, în Argeș și în Gorj), se adaugă și câteva biografii de profesori și funcționari școlari reprezentativi. Din această categorie nu lipsește Spiru Haret, asupra căruia N. Adăniloiaie stăruie de mai multă vreme, dar și Ion Mihalache, în anii săi didactici, înainte de a face cariera politică bine-știută. În seria marilor manifestări simbolice desfășurate cu concursul școlii precum aniversarea ștefaniană din 1904, inițiată de Spiru Haret, avem cercetate evenimentele de context de la București și din Muscel. În fine, în preajma aniversării semicentenarului S.S.I.R., autorul a evocat începuturile asocierii profesorilor de istorie, dar și liniile generale de acțiune ale organizației constituite în 1949.

În al treilea cerc, studiile de istorie bucovineană și de istorie a școlii sunt integrate în marea istorie națională, în care revin în atenție teme cărora le-a dedicat toată activitatea sa științifică: revoluția pașoptistă, unirea din 1859, atât în

preliminariile ei, cât și în consecința cea mai semnificativă, domnia lui Cuza, războiul de independență, cu un substanțial grupaj de articole și unirea Basarabiei cu România.

Deloc întâmplător, într-o introducere în care se prezintă împreună cu cei alături de care și-a început viața, profesorul ne vorbește despre preferințele sale liceale, egal distribuite între literatură și istorie. A optat în cele din urmă pentru a doua sa pasiune, dar că avem de-a face cu un împătimit cititor ne-o arată fiecare pagină din această culegere.

Observăm așadar că indiferent de subiectul ales se urmează firul unei narațiuni și ceea ce ni se oferă de regulă, o reconstituire bine documentată, este în ultimă instanță o „poveste” pe care autorul se bucură că ne-a spus-o. Reușita se datorează atât modului în care a fost structurat textul, de regulă într-un crescendo, dar și felului în care este exprimat. Nimic nefiresc pentru un mare admirator al lui Creangă, prieten al lui Nicolae Labiș cu deosebire în anii săi bucureșteni și interlocutor al lui Sadoveanu la partidele sale de pescuit din preajma mănăstirii Neamțului.

La intersecția istoriei cu literatura, studiile profesorului se remarcă înainte de toate prin căutarea pozitivității relevante, totul fiind văzut într-o lumină blândă, întru totul binefăcătoare. Oamenii despre care scrie ies treptat din obscuritatea unor situații modeste, și prin strădaniile repetate performează în folosul lor și al nostru. Instituțiile se dezvoltă prin râvna unor mari conducători, iar evenimentele, cum ar fi de patru ori centenarul lui Ștefan, celebrează fapte mărețe, care din generație în generație au ajuns până la noi, intrând în legende, cântece și povestiri populare.

Câteva exemple sperăm a fi edificatoare. Institutatorul Serafim (nume predestinat) Ionescu militează cu abnegație pentru școală, iar atunci când dosarul său ajunge pe biroul lui Spiru Haret, acesta, doar secretar general al Ministerului Instrucțiunii, (suntem abia în 1887), îi evidențiază meritele și apoi îl promovează, semn că munca devotată este câteodată chiar răsplătită.

Înainte de a-i adresa lui Napoleon al III-lea cunoscuta scrisoare din octombrie 1865, Cuza numără soldații și puștile adăugate oștirii după venirea sa pe tron și găsește peste tot cifre mai mari. Bătălia de la Plevna a fost sângeroasă, dar și acolo pierderile aliaților ruso-români au fost jumătate (aproximativ 2200 de oameni) din cele turcești (5000 de morți și răniți), ca să nu mai vorbim de Osman Pașa, marele învins, care s-a bucurat de toate onorurile. Chiar și într-un studiu dominat de amărăciunea și tristețea evocării unor dezastre datorate primului război mondial (Suferințele dornenilor): ocupația străină, distrugerii materiale, (380 de case incendiate numai la Șaru Dornei), rechiziții devastatoare, patrioți bucovineni arestați, nota optimistă nu lipsește, într-un final, menționându-se constituirea unei gărzi naționale la Vatra Dornei, care a alungat autoritățile austriece, și participarea unei delegații locale la adunarea de la Cernăuți, „Marea Unire atenuându-le suferințele”.

Într-o deja clasicizată cercetare („Noi puncte de vedere privind cucerirea independenței României”, prima dată publicată în „Pagini de istorie”, vol. I, 1990),

N. Adăniloiaie destramă convingător mitul identității legendarului Peneș Curcanul cu sergentul Constantin Țurcanu, fără ca unii colegi, mai cu seamă din Vaslui, să renunțe la opinia contrară. De data aceasta, ne spune profesorul, ne aflăm în fața unei chestiuni controversate, dar adevărul trebuie știut și promovat fără ca istoria să fie diminuată în semnificația ei.

Compartimentul cel mai consistent al volumului cuprinde „paginile de învățământ”, în concepția autorului școala (cu deosebire cea primară, rurală) fiind considerată un argument puternic al modernizării. Inițiată încă în epoca regulamentară, a progresat cu deosebire în ultimii 20 de ani ai secolului al XIX-lea, și la începutul celui următor. Spiru Haret, care se bucură de admirația necondiționată a profesorului, a stârnit o mare simpatie, pentru că a atacat chestiuni pe care antecesorii săi le lăsaseră nerezolvate: o finanțare mai apropiată de necesități, cu sporirea bazei materiale a școlii, și mărirea numărului de învățători, dar și reforma curriculară, exemplară până în vremurile noastre.

Trebuie totuși insistat asupra realității potrivit căreia dincolo de meritele incontestabile ale omului care a înfăptuit modernizarea școlii, opera sa n-ar fi fost posibilă fără susținerea unui mare număr de învățători eminenți prin competență didactică, determinare și atașament pentru țărani din rândurile cărora se ridicaseră. Împreună cu ei și datorită lor Spiru Haret a înțeles că reforma școlii nu este un scop în sine, ci doar un mijloc de a ridica satul la o nouă conștiință, dându-i astfel locul pe care îl merita cu prisosință în societatea românească.

Volumul pe care l-am prezentat ocupă un loc special între lucrările autorului. Amestecând memorialistica pentru care are o înclinare specială cu studiul științific, biografia de personalități cu monografia unei instituții, studiul de caz cu sinteza, avem în limitele acestei cărți istoria unei vieți și totodată istoria unei opere. La sfârșitul lecturii avem deci datoria să ne întrebăm cine este autorul și ce rămâne din strădania sa.

În mod cert, nu este cărcotașul de serviciu care cheamă la judecată oamenii și evenimentele, le caută punctele slabe, lașitățile și trădările, sau neîmplinirile, și îi condamnă pe măsură. Deși și-a trăit viața în labirintul bibliotecilor și praful arhivelor, nu este nici eruditul care își sufocă cititorii cu bibliografii luxuriante, arătându-le că știe tot și încă ceva pe deasupra. Deși a scris într-o epocă de prejudecăți și de falsificare a istoriei, nu doar că nu s-a supus impostorilor, dar tânăr fiind, s-a luat la trântă cu ei, fără a măsura primejdiile care îl amenințau din toate părțile.

Rezistând atâtor tentații și presiuni, el a ales să scrie așa cum a trăit: simplu, limpede și în deplină lumină. Nu a putut să rămână în culise, să regleze reflectoarele și să tragă cortina. El s-a urcat pe scenă și a jucat în piesele istoriei toate rolurile. Putem să-l laudăm sau să-i imputăm ceea ce a scris. Putem să-l considerăm un om al altor timpuri sau contemporanul nostru, dar pasiunea cu care și-a scris cărțile și rostit textele rămâne și nu poate fi ignorată.

(Bogdan Teodorescu)